

Małgorzata Milecka

Wstępne sprawozdanie z prac nad losami założeń ogrodowych po skasowanych klasztorach

Hereditas Monasteriorum 1, 413-414

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zespół IV

Małgorzata MILECKA

Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Wstępne sprawozdanie z prac nad losami założen ogrodowych po skasowanych klasztorach*

Zespół koordynowany przez prof. Małgorzatę Milecką, kierownika Katedry Projektowania i Konserwacji Krajobrazu, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie (współpracują mgr inż. Iwona Brankiewicz i mgr inż. Ewelina Widelska z tejże Katedry), prowadzi badania nad losami założen ogrodowych po klasztorach skasowanych w XVIII i XIX w. jako niezwykle cennymi zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi mającymi istotny wpływ na krajobraz kulturowy ziem polskich.

Badania obejmą m.in.: rekonstrukcję stanu założen ogrodowych w momencie kasaty, inwentaryzację wchodzącego w ich skład dziedzictwa przyrodniczego, począwszy od elementów abiotycznych (np. rzeźba terenu, gleby, układy wodne) po biotyczne (flora i fauna), kulturowego (w tym: rozplanowanie przestrzeni, budowle i kompozycje ogrodowe, wyposażenie użytkowe i dekoracyjne) i materialnego (np. zaplecze gospodarcze, w tym: zabudowania gospodarcze, narzędzia i techniki uprawy), a także określenie obecnego stanu tych założen oraz wskazanie możliwości ochrony tego dziedzictwa.

Istotnym celem badań będzie inwentaryzacja archiwalnych źródeł ikonograficznych i kartograficznych wytworzonych tuż przed kasatami i, zwłaszcza, podczas kasat i po nich, gdy decydowały się losy poszczególnych obiektów. Wykorzystane zostaną także inwentarze i opisy ogrodów sporządzone (niestety sporadycznie) przez komisje dokonujące kasat.

Zespół zamierza stworzyć ewidencję zachowanych (choćby częściowo) założen ogrodowych po skasowanych klasztorach, głównie z obszaru Lubelszczyzny. Ewelina Widelska i Iwona Brankiewicz przeprowadziły w dniach 29 V i 20 VI 2012 r. badania terenowe w Drohiczynie (sprawozdanie zob. HM, 1, 2012, s. 415–417), które stały się podstawą do napisania artykułu *Klasztor benedyktynek w Drohiczynie – ewolucja przekształceń przestrzennych zespołu klasztorowego po ukazie carskim z 17 VII 1832 r.* (w druku) oraz wstępem do zbiorczego opracowania stanu zachowania założen ogrodowych po klasztorach skasowanych w Drohiczynie, które jest planowane na 2013 r., po analizie archiwaliów odnalezionych przez zespół koordynowany przez prof. Tomasza Ciesielskiego w Państwowym Historycznym Archiwum Białorusi w Grodnie. Analiza tych niezwykle cennych materiałów i oparte na nich, pogłębiane badania terenowe umożliwią zespołowi architektów krajobrazu szersze nakreślenie

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

warunków przestrzenno-krajobrazowych klasztorów Drohiczyzna; możliwe, że pozwolą też na opracowanie dokumentacji rekonstrukcji klasztornych ogrodów.

W ramach aktualnie realizowanych przez zespół badań nad klasztorami Lublina prowadzona jest kwerenda archiwalna oraz analizy historyczne ewolucji przekształceń zespołów klasztornych. Dotychczas przeprowadzono kilkietapowe badania kameralne polegające na kwerendzie archiwalnej i analizie dostępnych materiałów kartograficznych przechowywanych w zbiorach lubelskich: w Archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Archiwum Państwowym oraz Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego.

Rozbudowa struktury urbanistycznej Lublina oraz sytuacja polityczna miały wpływ na obecny charakter i zasięg ogrodów poklasztornych. Konsekwencją rozrastającej się tkanki miejskiej było zmniejszenie rangi poklasztornych założeń ogrodowych w krajobrazie Lublina. Zjawisko to silnie zaważyło na obecnej strukturze przestrzennej Starówki Lublina. Przeprowadzone przez zespół inwentaryzacje zachowanych relikwów pozwolą na ustalenie stopnia przetrwania autentyku poddanych kasatom zespołów klasztornych oraz wypracowanie metod ich ochrony. Przeprowadzone dotychczas badania tych klasztornych zespołów ogrodowych, które zachowały swoje funkcje i są użytkowane przez zakonników, stały się podstawą do napisania przez mgr Iwonę Brankiewicz artykułu *Średniowieczna tradycja ogrodu klasztornego i jej obecność w strukturze urbanistycznej Lublina*, zaprezentowanego we Wrocławiu w 2012 r. na międzynarodowej konferencji *Klasztor w gospodarce średniowiecznej i nowożytnej*.

Zakres badań prowadzonych przez zespół obejmuje również inne miasta Lubelszczyzny, w których funkcjonujące przez lata klasztory miały ogromne znaczenie w procesie kształtowania krajobrazu kulturowego, a jednocześnie odegrały wielką rolę w procesie urbanizacyjnym. W dniu 5 X 2012 r. w zespole klasztornym reformatów w Kazimierzu Dolnym (skasowany w 1864 r., obecnie ponownie w rękach reformatów) Ewelina Widelska przeprowadziła badania terenowe wraz z inwentaryzacją, poprzedzone analizą materiałów archiwalnych i źródłowych. Na podstawie tych badań został przygotowany artykuł *Ogrody klasztorne reformatów i ich znaczenie w krajobrazie kulturowym Kazimierza Dolnego* (zaprezentowany na wspomnianej konferencji *Klasztor w gospodarce średniowiecznej i nowożytnej*). Zebrane materiały dotyczące reformatów i ich działalności na terenie Kazimierza Dolnego dały podstawę do szczegółowej analizy losów ogrodu klasztornego po kasacie (artykuł w przygotowaniu).

W dniu 26 X 2012 r. zostały przeprowadzone badania na terenie zespołu klasztornego braci mniejszych kapucynów w Lubartowie, skasowanego na mocy ukazu z 1864 r. Po przeprowadzeniu kwerendy archiwalnej staną się one podstawą do ukazania roli zespołu klasztornego w strukturze urbanistycznej Lubartowa, jego znaczenia przestrzenno-krajobrazowego, stanu w momencie kasaty oraz późniejszych przekształceń.

Kolejny, rozległy i wykraczający poza teren Lubelszczyzny cykl badań wiąże się z zainteresowaniami naukowymi prof. Małgorzaty Mileckiej, która od 2005 r. zajmuje się uwarunkowaniami krajobrazowymi opactw cysterskich, a w szczególności ogrodami klasztornymi. Ta tematyka obecna jest w licznych publikacjach autorki, m.in. w referacie *Ogrody małopolskich cystersów w pierwszej połowie XIX wieku*, zaprezentowanym na wspomnianej konferencji *Klasztor w gospodarce średniowiecznej i nowożytnej*. Planowane są badania nad ogrodami klasztornymi opactw wielkopolskich i śląskich.

Zespół żywi nadzieję, że wyniki prac badawczych nad wpływem kasat na przestrzenne struktury klasztorne, w tym ogrody i związany z klasztorami, wielowiekowo kształtowany krajobraz, będą miały znaczenie nie tylko naukowe, stanowiąc istotny wkład w rozwój wiedzy na temat historii sztuki ogrodowej, ale także praktyczne na polu konserwatorstwa i kształtowania krajobrazu kulturowego.